

Michał Preisler

ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNO – PRZYRODNICZE PUSZCZY ZIELONKA

Nazwa Puszcza Zielonka nie oddaje rzeczywistego stanu jakim jest ten kompleks leśny. Powszechnie używa się nazwy puszcza choć tak naprawdę nie jest to ani umotywowane historycznie, a tym bardziej geograficznie czy przyrodniczo. Najprawdopodobniej takiej nazwy zaczęto używać w latach 30-tych ubiegłego wieku. Wśród mieszkańców Poznania obszar ten cechował się pewną niezwykłością i tajemniczością. Przyjazd do „puszczy” to była całodzienna wyprawa. Tajemniczość sporego jak na warunki poznańskie kompleksu leśnego utrwaliła wśród mieszkańców Wielkopolski nazwę puszcza i tak już zostało.

Zasadniczy kompleks leśny obejmuje tereny ograniczone od południa linią kolejową i drogą Poznań – Wągrowiec, od północy fragmentem nieczynnej linii kolejowej Poznań – Gniezno. Ale szlaki turystyczne zarówno piesze jak i rowerowe wykraczają znacznie poza zasadniczy obszar „Puszczy”. Tak szczególne położenie bardzo urozmaiconego terenu stwarza doskonałe warunki do prowadzenia wielu ciekawych zajęć praktycznych dla studentów.

Walory krajoznawcze i przyrodnicze to przede wszystkim urozmaicony polodowcowy krajobraz, sporo malowniczo położonych jezior, piękne lasy, rezerваты i pomniki przyrody. Krajobraz Puszczy Zielonki został ukształtowany podczas ostatniego zlodowacenia nazywanego Bałtyckim. W wyniku działań lądolodu powstały malownicze wzgórza morenowe, rozległe pola sandrowe oraz rynny, które w większości wypełnione są wodami i tworzą charakterystyczne jeziora. Wzgórza występujące na tym terenie należą do pasm moren czołowych zwanych Środkowopoznańskimi. Ciągną się one kilkadziesiąt kilometrów w kierunku wschodnim i północno-wschodnim.

Dziewicza Góra /143 m n.p.m./ jest drugą pod względem wysokości kulminacją tego pasa moren i najwyższym wzniesieniem opisywanego obszaru. Na północy występuje rozległa morena denna przecinana polodowcowymi rynnami. Jej wysokość waha się pomiędzy 90 a 110 m n.p.m. Największa z rynn rozciąga się od Pobiedzisk przez Murowaną Goślinę po dolinę Warty. W jej zagłębieniach leży 14 jezior. Na szczególną uwagę zasługują Biedzuchowskie, Jerzyńskie, Wronczyńskie Wielkie i Małe, Stęszewskie, Kołaczkowskie.

Ich ciąg może stanowić ciekawy teren do uprawiania turystyki kajakowej. Pozostałe rynny to dolina Goślinki (Trojanki) ciągnąca się od Huty Pustej przez Zielonkę, Głębocek i Głębocko. W tej rynnie występuje 5 niewielkich jezior. Kolejna ciekawa z geograficznego punktu widzenia rynna to zagłębienie dnem, którego płynie potok Dzwonowski. Ciągnie się ona od Dąbrówki Kościelnej przez Dzwonowo i Sławicę do Skoków. W jej ciągu występuje 7 jezior oraz stawy rybne. najciekawsze z nich to Dzwonowskie, Gackie, Brzeżno, Jeziorko, Lisówka, Maciejak i Koralewskie.

Najniżej położony punkt w Puszczy leży w pobliżu niewielkiego strumienia w kierunku zachodnim do Murowanej Gośliny. Swoje doliny w opisywanym terenie zaznaczyły też rzeki Główna i Cybina. Jednak najważniejszą rolę dla kompleksu leśnego odgrywa Warta. Przebija się w wąskim przełomie przez wzgórza moreny czołowej i dalej płynie w kierunku Kotliny Gorzowskiej, stanowi jednocześnie zachodnią granicę Puszczy. Sama Puszcza jest obszarem bezodpływowym. Pozostałości utworów polodowcowych w postaci piasków i glin nie sprzyjają specjalnie przepuszczalności gruntów. Stąd występowanie wielu jezior typu wytopiskowego zwanych oczkami. Za najpiękniejsze powszechnie uważa się jeziora: Miejskie, Czarne, Leśne, Tuczo i Bolechowskie.

Południową granicę Puszczy stanowi rzeka Cybina. Swój początek bierze w pobliżu Iwna a następnie płynie przez Promno w kierunku Poznania. Na północ od Cybiny płynie rzeka Główna. Wypływa ona z jeziora Lednickiego. Jej najbardziej malowniczy odcinek występuje pomiędzy Pobiedziskami a Bogucinem. Na uwagę zasługuje także najmniejsza z rzek tego regionu Goślinianka zwana też potocznie Trojanką albo Goślińską Strugą. W części północnej występuje jeszcze jedna rzeka o której należy wspomnieć. Jest to mała Wełna, która nie jest bezpośrednio związana z Puszcza ale stanowi ważny element krajobrazowy obszarów bezpośrednio przylegających do Puszczy. Wypływa w rejonie wsi Falkowo i Wierzyce na wschód od Pobiedzisk, dalej płynie w kierunku Rogoźna aby tam wpaść do Wełny.

Rzeki są ważnym elementem krajobrazu ale o jego atrakcyjności świadczą przede wszystkim jeziora. Na terenie gmin wchodzących w skład Międzygminnego Związku Puszcza Zielonka występuje ich ponad 60 (nie wliczając w to małych zarastających jeziorek i stawów rybnych. Ich przydatność do celów rekreacyjnych i turystycznych obrazuje zestawienie w tabeli 1.

Tabela 1. Jeziora na obszarze Międzygminnego Związku Puszcza Zielonka

Nazwa Jeziora	Powierzchnia [ha]	Głębokość [m]	Długość [m]
Biezdruchowo	43	17,7	1685
Brzeźno	24	3,2	860
Budziszowskie	163	14	4600
Czarne	12	8,4	790
Dębinie	15	7,4	520
Dobra	12	15	550
Dzwonowskie	20	2,2	860
Gackie	29	3	1360
Głębokie	25,2	6	b.d.
Góra	38	3	1500
Jerzyńskie	37,5	13	425
Kamińskie	18	10,3	780
Kołakowskie	76	13	2375
Kowalskie	220	9	4200
Lednica	339,1	15,1	7300
Lipka	12	6,8	460
Lisówka	11	4,6	420
Maciejak	62	6,8	161
Miejskie	9	10,4	760
Skockie	77	5,5	1415
Sławno	15,1	15,9	b.d.
Stęszewskie	15	5,8	720
Swarzędzkie	79	7,2	920
Tuczno	13	4	790
Turoszowskie	33	6,5	1140
Uzarzewskie	10,6	7,5	480
Włókna	74	7,5	1620
Worowskie	14	3,9	1040
Wójtostwo	9	5,7	510
Wronczyńskie Duże	37,6	4,7	425
Wronczyńskie Małe	19,2	8	950

Źródło: opracowanie własne

Uroki Puszczy Zielonki to oczywiście nie tylko krajobrazy i wody ale także, a może przede wszystkim, lasy. Ponieważ gleby na których rosną lasy puszczy są słabe, więc dominuje drzewostan iglasty. Jego głównym przedstawicielem jest sosna. Można tu też

spotkać dorodne buki, modrzewie, graby, jesiony a nawet dęby. Najstarsze drzewostany liczą sobie ponad 170 lat a wiek pojedynczych okazów przekracza 200 lat. Do ciekawszych form florystycznych zaliczyć trzeba także roślinność porastającą brzegi jezior i rzek. Tak dobre zachowanie tego kompleksu leśnego zawdzięcza Puszcza planowej gospodarce leśnej. Od wielu lat na terenie Puszczy działa Leśny Zakład Doświadczalny Akademii Rolniczej w Poznaniu, a od 1993 roku na obszarze Puszczy Zielonki i kompleksów leśnych ściśle z nią powiązanych utworzono Parki Krajobrazowe „Puszcza Zielonka” i „Promno”. Wcześniej w 1988 roku utworzono „Lednicki Park Krajobrazowy”. Jego założeniem była ochrona terenów wokół jeziora Lednickiego jako kolebki Państwa Polskiego.

Park Krajobrazowy „Puszcza Zielonka” jest najważniejszą częścią opisywanego obszaru, bowiem właśnie on stanowi centrum tego kompleksu leśnego i powszechnie uważany jest za najcenniejszy. W bezpośrednim sąsiedztwie Puszczy znajdują się wspomniany już wcześniej „Lednicki Park Krajobrazowy” i Park Krajobrazowy „Promno”. Podobnie jak „Zielonka” został utworzony dla ochrony unikalnej roślinności.

Aby uchronić najcenniejsze gatunki roślin rosnących na terenie parków, utworzono 10 rezerwatów przyrody. Najwięcej, bo 6, znajduje się na terenie gminy Murowana Goślina, 3 na terenie gminy Pobiedziska i 1 na terenie gminy Skoki. Rezerваты, które zostały utworzone na terenie gminy Pobiedziska związane z Parkiem Krajobrazowym „Promno”. Są to „Jezioro Dębiniec”, „Las liściasty w Promnie” oraz „Jezioro Drażynek”. Jak same nazwy rezerwatów wskazują, dwa z nich obejmują jeziora wraz z towarzyszącą im roślinnością.

Rezerwat „Jezioro Dębiniec” został utworzony w 1959 r. i ma charakter krajobrazowy, obejmuje obszar ponad 37 ha, wraz z łąkami, bagnami i lasem otaczającym jezioro.

Drugi z rezerwatów „Jezioro Drażynek” utworzony w 1954 r. Ma charakter florystyczny, obejmujący znacznie mniejszy obszar, bo tylko 6,45 ha, a jego najciekawsza część to zarastające jeziorko.

Trzeci z rezerwatów „Las liściasty w Promnie” obejmuje 6,09 ha. Ma charakter krajobrazowo – florystyczny, bowiem obejmuje zarówno wzgórze morenowe porośnięte 140-letnim lasem, jak i śródleśne jezioro polodowcowe.

Podobny charakter mają rezerваты utworzone na obszarze Puszczy Zielonki, należą do nich „Klasztorne Modrzewie” – kompleks ponad 200-letnich drzew uważany za najstarszy w Wielkopolsce. W jego skład wchodzi oprócz modrzewi także dorodne dęby, buki i sosny.

Rezerwat został utworzony w 1962 roku i obejmuje niewielki obszar 6,39 ha. Rezerwat „Żywiec Dziewięciolistny jest przykładem ciekawego rezerwatu florystycznego. Na zboczach jeziora Leśnego występuje charakterystyczny dla terenów górskich żywiec

dziwięciolistny. Jego występowanie, tak bardzo ciekawe z przyrodniczego punktu widzenia, ma charakter punktowy, pomimo iż sam rezerwat obejmuje ponad 10 ha powierzchni.

Kolejny ciekawy rezerwat występujący na tym terenie to: „Las Mieszany” obejmujący swoim zasięgiem monumentalny drzewostan dębowo – sosnowy. Niektóre drzewa osiągnęły tu dostojny, ponad 200-letni wiek. Rezerwat ten zajmuje powierzchnię ponad 10 ha.

Pozostałe 2 rezerваты obejmują obszary wodne, a są to rezerваты „Jezioro Pławno” i „Jezioro Czarne”. „Jezioro Pławno” obejmuje swym zasięgiem 2 jeziora: Pławno i Głębocek wraz z otaczającym je drzewostanem olszowo – brzozowym i roślinnością torfowiskową. Jego całkowity obszar to 16,71 ha. Rezerwat „Jezioro Czarne” należy do jednego z większych i obejmuje ponad 17 ha powierzchni. Podstawą jego funkcjonowania jest zarastające jezioro Czarne wraz z przylegającymi do niego obszarami.

Poza obszarem Parków Krajobrazowych leży jeszcze jeden bardzo ciekawy rezerwat „Śnieżycowy Jar”. Położony w pobliżu wsi Starczanowo na morenowej krawędzi Warty, stanowi doskonały przykład rezerwatu florystycznego. W okresie wiosennym tysiące śnieżyc tworzy przepiękne kwiatowe dywany.

Na opisywanym terenie występują też obszary, które nie są objęte ochroną ale ze względu na swoją unikalność zasługują na uwagę. Są to Uroczysko Maruszka o powierzchni ponad 5 ha, na którym rośnie las sosnowo – dębowy typu nizinnego oraz Jezioro Bolechowskie, ciekawy samoistny zbiornik wodny położony w głębokiej śródleśnej dolinie w stanie silnego zarastania.

Na terenie występują także obiekty przyrody, które uznano za pomniki przyrody. Jest ich na tym terenie ponad 220, a są to przede wszystkim stare drzewa i gązdy narzutowe. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje dąb Bartek o obwodzie 740 cm w Owińskach.

Uwzględniając wszystkie przedstawione powyżej cechy środowiska przyrodniczego postanowiłem prowadzić ćwiczenia terenowe z zakresu wszystkich przedmiotów realizowanych na Uczelni. W ramach geografii turystycznej studenci pracują z mapą topograficzną, wędrują po lesie z kompasami. Wprawdzie czasami wychodzą w innym miejscu niż zaplanował to prowadzący, ale istotą tych zajęć jest nabycie umiejętności czytania mapy i umiejętność poruszania się w terenie. Swoje umiejętności studenci wykorzystują podczas prowadzenia imprez turystycznych dla uczniów szkół, z którymi współpracuje uczelnia. Taką sztandarową imprezą jest rajd „Puszcza Wpuszcza”.

Różnorodność form geomorfologicznych umożliwia także utrwalanie podczas ćwiczeń umiejętności rozpoznawania różnych form terenu. W ramach zajęć z krajoznawstwa studenci zgodnie z przyjętą przez Międzygminny Związek Puszcza Zielonka strategią rozwoju

turystyki kartują i opisują zabytki znajdujące się w terenie. W najbliższym czasie prace te będą wymagały jeszcze szerszego zaangażowania przy opracowaniu projektów dwóch szlaków turystycznych – „Cysterskiego” i „Kościołów Drewnianych”.

Istniejący system szlaków pieszych i rowerowych a szczególnie ich oznakowanie jest też częściowo zasługą studentów, bowiem uczelnia umożliwiła zainteresowanej grupie ukończenie Kursu Znakarzy Szlaków Turystycznych. Nabyte na kursie umiejętności, studenci wykorzystali w praktyce, znakując wybrane odcinki szlaków zarówno rowerowych jak i pieszych.

Szeroki program rozwoju turystyki w gminach funkcjonujących na terenie Puszczy Zielonka stworzył doskonałe warunki do podjęcia tematów badań z różnych dziedzin turystyki. Obecnie 5 studentów pisze prace licencjackie z terenu Zielonki. Mam nadzieję, że w przyszłości będzie ich jeszcze więcej.

Summary

Geographic and natural environment of Zielonka forest

Zielonka Forest has varied sights with picturesque lakes, woods, reserves and natural monuments. It creates conditions for many different kinds of workshops for students of tourism and recreation.

During classes students develop their ability to distance orienteering as well as they learn different forms of it. They also conduct research in varied fields of tourism.